

VASILE PÂRVAN

de ALEXANDRU ZUB

Ceea ce frapează la Vasile Pârvan, dincolo de realizările spectaculoase ale arheologului și de solemnă desfășurare a eseistului, este omul însuși, superior înfăptuirilor sale, care îi conferă cu toate acestea, un loc proeminent în cultura națională, situându-l totodată printre corifeii științei mondiale din întiiul pătrar al veacului nostru. „Cum să ne purtăm ca să nu-i jignim amintirea?”. Întrebarea ce și-o punea, delicat, D. Gusti, la un an după stingerea marelui său prieten, e mereu actuală, fiindcă Vasile Pârvan a fost și rămâne pentru totdeauna „un model academic”¹. Existența lui, exemplară în atâtea privințe, invită la reflecție și, rememorându-i biografia, o nouă întrebare se degajă: care a fost rostul fundamental al acestei existențe? Răspunzând cu propriile-i cuvinte, s-ar putea spune că sensul activității lui Pârvan se identifică cu acela al Academiei Române: „luminarea națiunii prin opera cunoașterii de noi înșine, înăuntru, glorificarea României prin lucrări de interes mondial, dincolo de hotarele patriei”². În ambele direcții el s-a manifestat cu o fervoare și o devoțiune în adevăr exemplare.

Fascinată prin ritmul trepidant și prin enorma ei concentrare, viața lui Vasile Pârvan oferă o pildă de activism neistovit în serviciul științei și al luminării poporului. „Supremul scop al vieții noastre — proclama, solemn, în prelegerea inaugurală de la Cluj (1920) — este spiritualizarea vieții marelui organism politic și cultural-creator care e națiunea”³. În ce fel a contribuit el însuși la înfăptuirea acestei finalități, nu s-ar putea spune în câteva rânduri. Recapitulând doar momentele și modalitățile cele mai semnificative, vom încerca să desprindem învățăturile majore ale acestei existențe cu adevărat tulburătoare.

-
1. D. Gusti, *Personalitatea lui Vasile Pârvan*, „Arhiva pentru știința și reforma socială”, VII, 1927-1928, nr. 3-4, p. 338.
  2. „Analele Academiei Române”, Dezbateri, t. XLVI, 1925—1926, p. 198.
  3. V. Pârvan, *Datoria vieții noastre*, în vol. *Idei și forme istorice*, București, 1920, p. 20.

Cel ce avea să aducă științei și culturii românești una dintre cele mai durabile contribuții, ca istoric, arheolog și eseist, s-a născut la 28 septembrie 1882 în cătunul Perchiu, comuna Huruești, din județul Bacău. Fiu de modest institutor cu ascendență răzășească, înrudit — după mamă — cu filozoful Vasile Conta, el trebui să-și asume prematur grijile familiei, intrînd de timpuriu în „lupta vieții”. O predispoziție clară spre studiu, susținută de o mare putere de muncă și de tenacitate exemplară, l-au făcut să se distingă repede între colegii săi de la Bîrlad, unde o veche tradiție umanistă avea să-i asigure pregătirea pentru cercetările de mai târziu. Amintiri din această epocă n-a ținut să comunice, iar aprecierile asupra învățămîntului secundar mărturisesc mai degrabă o decepție. La Universitate, în schimb, a avut șansa unei alese îndrumări, asigurată de profesori eminenți. Distins de la început ca „un tînăr extraordinar”, s-a orientat mai întîi spre studiile medievistice și de istorie culturală. Manuscrisul lucrării *Românii în cronica Notarului anonim* (1902), întocmită sub îndrumarea lui D. Onciul, atestă deja o bună stăpînire a mijloacelor de investigație și un remarcabil spirit critic. „Mărunțel și slab, cu fața palidă, modest și timid,” cu o marcată tendință spre introvertire, cum și-l amintește, din această epocă, O. Tăslăuanu⁴, Pârvan atrăgea numaidecît atenția asupra-și prin temeinicia cunoștințelor, rigoarea logică a gîndirii și eleganța expresiei. Impărțit între cursurile de la Universitate, sarcinile de pedagog la o școală particulară și funcțiunea de „scriitor” la Biblioteca Academiei, el izbuteste să publice de pe acum („Convorbiri literare”, „Sămănătorul”, „Luceafărul” etc) lucrări ce anunțau un medievist. Totuși destinul său avea să fie altul.

Terminîndu-și studiile la București (1904), V. Pârvan fu trimis în Germania pentru specializare în studiul antichității. Legăturile cu ai săi nu cunosc însă întreruperi. Animat de dorința de a contribui la ridicarea „plebei flămînde și chinuite” la condiția unei umanități respectate în drepturile și aspirațiile ei legitime, era atent la tot ce se întîmpla în țară, declarîndu-și solidaritatea cu lupta inițiată de Nicolae Iorga pentru apărarea limbii și a culturii naționale. Subminată de vicii fundamentale, societatea românească trebuia curățită mai întîi de „otrava politicianismului”, de „scepticismul somnoros și comod” al intelectualității. Angajîndu-se în lupta cu inerția și individualismul excesiv, el își declara adeviziunea la mișcarea condusă de fostul său profesor, pentru „ridicarea poporului nostru la o stare mai bună”⁶, asigurîndu-l entuziast : „să știți că încă un soldat al cauzei celei drepte vă va fi totdeauna la îndemînă”⁷. Conferința despre *Unire*, rostită în cadrul Societății Academice Române din Berlin (1906), îl arată cu totul integrat acestei direcții : o renovare profundă a întregului edificiu

4. Oct. C. Tăslăuanu, *Amintiri de la „Luceafărul”*, București, 1936, p. 156-166.

5. I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, XII, p. 15.

6. *Ibidem*.

7. *Ibidem*, p. 9.

social, indispensabilă, nu se putea înfăptui fără luminarea satelor. Îl revolta „atîta ticăloșie la cei de sus și atîta nenorocire la cei de jos”. Remediul? Ca și N. Iorga, nu credea cu puțință o prefacere adîncă decît prin dezvoltarea culturii. Căpătase convingerea că interese de clasă dictau menținerea ignoranței în mediul rural, stăpînitorii nevoind să dea mîna „celor robiți”, „arma teribilă a culturii și a libertății”⁸. În timpul răscoalelor din 1907, zguduit de vestea represaliilor și recomandînd „o mișcare energetică de cucerire a drepturilor țărănești”⁹, scria: „Greșelile de veacuri, rămase neîndreptate, se răzbuună acum. Dar numai se răzbuună. Nu se îndreaptă, căci îndreptare nu se face decît pe cale pașnică”¹⁰. Era convins că pînă nu se va face dreptate, „mînia maselor țărănești” nu va înceta¹¹. Răspunderea nu cădea numai asupra guvernului. Osîndind lenea, infatuarea aristocrației și indiferența, Părvan se rostea împotriva celor ce „putrezesc în cafelele”, vegetînd, în așteptarea sinecurilor și a „bunei liniști putrede, aducătoare de somn”¹².

Protestul său e de o vehemență caracteristică. Deși coborîtor din „blînda, melancolică, contemplativă” Moldovă, cum i-a plăcut să-și numească singur provincia natală, V. Părvan era un temperament activ, de un neastîmpăr perpetuu. Împotriva inerției și a lîncezelii el nu va înceta nicicînd să lupte. Chiar și în politica națională, pasivismul recomandat de unii drept cuvînt de ordine pentru Transilvania i se părea inadmisibil, căci dintr-o clipă într-alta putea începe „teribila socoteală definitivă”. Nu era așadar timp pentru discuții filozofice: „socotelile se grăbesc strașnic”. Împotriva politicianismului anarhic nu găsea alt remediu decît „un Bismark” care să disciplineze, implacabil, întregul organism național, „să deștepte și să scuture din somn pe cei ce se mai leagănă în iluzii”¹³. Scrisorile adresate lui N. Iorga mărturisesc pasiunea cu care acest „profet” al deșteptării ținea să se angajeze: „Dar, pentru numele lui Dumnezeu, strigați-le tuturoră c-am dormit deajuns”...¹⁴. La cristalizarea acestei atitudini a contribuit, desigur, nu numai cunoașterea deplină a realităților din țară, ci și contactul cu străinătatea, care i-a relevat, prin contrast, gravitatea situației.

După un popas de acomodare la Jena, unde a avut ca profesor, între alții, pe eruditul H. Gelzer, căruia îi va păstra o pioasă recunoștință, V. Părvan trecu la Universitatea din Berlin. În scurtă vreme el se distinse la seminariile specialității, astfel că la 12 iunie 1905, înfrîngîndu-și temerile de la început, se putea declara apt pentru o deplină

8. V. Părvan, *Unire*, Budapesta, 1906.

9. I. E. Torouțiu, *St. doc. lit.*, X, p. 181.

10. *Ibidem*, p. 180.

11. *Ibidem*, p. 182.

12. *Ibidem*, XII, p. 25-26.

13. *Ibidem*, p. 27.

14. *Ibidem*.

„clasicizare”¹⁵. Climatul era cu deosebire favorabil acestor studii. Vechea generație de istorici crescută în idealurile revoluției pașoptiste, dispărea; cel mai de seamă reprezentant al ei, Th. Mommsen, se stinsese în 1903. Pe vasta lui operă se sprijineau acum toate cercetările asupra antichității romane. Totuși unele domenii nu fuseseră studiate de către marele istoric sau abia le schițase. Făcînd această constatare peste cîțiva ani, în cunoscutele *Contribuții epigrafice* (1911), Pârvan preciza că este vorba mai ales de „istoria internă a provinciilor romane”, de „istoria spiritului public roman în lumea antică, marile mișcări religioase, în general *civilizația creatoare ori vegetativă a imperiului*”. Prin publicarea și critica științifică a izvoarelor, prin studiul organizației politice și administrative și prin sistematizarea „enciclopedică” a faptelor vieții materiale, „Mommsen a pregătit numai drumurile spre aceste regiuni”. Elevii săi aveau datoria să-i continue opera și au făcut-o pe măsura sîrguinței lor „umaniste”. Pentru Europa sud-estică, constata tînărul învățat, nu se angajase niciunul¹⁶. O va face el, revendicîndu-se astfel ca un continuator al lui Mommsen, convins că o cercetare sistematică „ar putea preface radical cunoștințele noastre despre acest ținut”. Atenția trebuia concentrată mai ales asupra poporului daco-roman, în care recunoștea „cheia de boltă a culturii mediteraneene în sud-estul european”¹⁷. O va putea face? Singur nici într-un caz. Și V. Pârvan, căruia colegii îi atașaseră, afectuos, porecla înnobilitoare de „Micul Mommsen”, se gîndea de pe acum la pregătirea unei cohorte de arheologi care să procedeze la explorarea sistematică a teritoriului nostru. Este punctul de plecare al celui „Collegium archaeologicum Dacoromanum”, cum i-a plăcut să-și numească, savant, colaboratorii.

Într-un fragment din *Straja romană la gurile Dunării*, publicat sub titlul *Salsovia* (1906), el observa dificultatea de a cerceta antichitățile greco-romane din țară, dată fiind lipsa unui muzeu bine organizat și a unei biblioteci de specialitate. „Odată și odată, scria Pârvan, tot va trebui începută dezgroparea sistematică a urmelor romane de la vechea graniță a imperiului, a limesului danubian”, alături de studiul culturii autohtonilor, fără de care geneza poporului român nu putea fi lămurită. Conștient că această explorare îl va sustrage de la lucrările de sinteză pe care le visează orice istoric, el se decidea totuși, „sceptic față de propria-i glorie postumă și destul de entuziast pentru anume idealuri *antice*”¹⁸, să-și închine viața arheologiei și preistoriei autohtone. Conștiința dureroasă a pionieratului nu i-a lipsit. Legînd aceste eforturi de alte inițiative, într-un orizont mult mai vast, va mărturisii mai tîrziu: „noi nu vom putea face nimic complet, ci de

15. I. Lupaș, Ioan Bogdan în lumina unor fragmente din corespondența sa, Extras, București, 1945, p. 19.

16. V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. VI-VII.

17. *Ibidem*.

18. *Ibidem*.

abia vom curăți drumul pentru alții" ¹⁹. În adevăr, cine putea să simtă mai bine „tragedia precursorului” decât el care pornise de la ideea că totul trebuie luat de la capăt, într-un efort colosal de investigație și de sinteză? Încă din primii ani ai șederii la Berlin el a schițat planuri de cercetare pentru care o viață de om este prea scurtă.

O mare viață, s-a spus, este un gând de tinerețe împlinit la vârsta matură. În ceea ce-l privește pe Vasile Pârvan, anii studiilor, în care i-a fost dat să cunoască și direct o parte din teritoriile prezentînd interes pentru cercetările sale de mai târziu (Italia, Franța, Anglia), au fost decisivi. Îl vor fi ajutat, în această direcție, prelegerile de arheologie clasică ale lui Kekule von Stradonitz, cele de epigrafie ale severului Otto Hirschfeld, îndrumările lui Conrad Cichorius, cunoscut exeget al Columnei lui Traian și al monumentului de la Adamclisi, dar și expunerile înaripate ale lui Willamowitz-Moellendorf asupra culturii eline. Trecîndu-și doctoratul în mod strălucit, cu o teză asupra *Naționalității negustorilor din imperiul roman* (1908) folositoare și astăzi, el cantona într-un domeniu al antichității care îi deschidea largi orizonturi pentru viitoarele cercetări. Era, de fapt, un fragment dintr-o lucrare mai amplă, *Negotiatores*, care s-a pierdut fără a vedea lumina tiparului și care, după aprecierea profesorului Cichorius, avea toate însușirile unei lucrări de severă erudiție dar și de sinteză culturală.

În același timp, Pârvan a făcut studii adîncite de filozofie antică, încredințat că numai subsumate unui larg orizont teoretic se pot înțelege datele arheologice și epigrafice. În vara lui 1909 el ținea chiar la Universitatea populară de la Vălenii de Munte, un ciclu de conferințe din *istoria filozofiei grecești*. Unul dintre cursanți își va aminti peste ani de „învățătul tînăr, dar pe atunci fără vîrstă”, care „făcea, în loc de lecții de istorie, introduceri îndrăznețe în înțelepciunea veche. Era un ucenic și un dascăl de idealism. Platon întindea pretutindeni roade, ca un alt pom al vieții și al cunoașterii. Ușurința și căldura vorbei, cu o lumină aproape veselă în obraz, înlesneau suirile. Lumea și gîndul elinesc păreau lîngă noi, vii încă, numai pe alt plan. Nimeni n-ar fi ghicit în înviatorul lor un istoric” ²⁰. Aprecierea lui Emanoil Bucuța era exactă, dar ceea ce ignora auditorul de atunci era înțelesul superior pe care Pârvan îl atribuia profesiunii sale : adevărata istorie, dincolo de etapele preparatorii, care îi asigură adunarea și veridicitatea informațiilor, este o disciplină complexă care țintește la restituiri de ordin cultural. La acest nivel, istoricul e un cumulard în care se întîlnesc mai multe discipline, fără colaborarea căroră nu e posibilă restituirea trecutului în ceea ce are el semnificativ și durabil. Monografia închinată tinereții lui *Marc-Aureliu*, în același an, înainte de a se stabili definitiv la București, era în același timp o carte de istorie și una de filozofie. Reflecția ce-i inspira activitatea împăratului filozof trebuie reținută la adresa autorului însuși : „omul

19 Idem, *Idei și forme istorice*, București, 1920, p. 22.

20 Em. Bucuța, *Crescătorul de șoimi*, București, f. a., p. 119.

singuratec își sacrifică propria viață pentru semenii săi, fără a se simți ca altceva decât purtătorul impersonal al unui ideal; și omenirea recunoșcătoare simte, cum cu fiecare nouă creștere a individului la puterea și maestratea unui simbol social, întregul neam omenesc se înobilează”²¹.

Ca toți marii istorici cărturari, Vasile Pârvan a simțit nevoia de a resintetiza cunoștințele umanității, asimilându-le într-un fel personal, și de a-i disciplina eforturile creatoare. Biciuit, fără astîmpăr, de demoul creației, arheologul era înainte de toate un istoric și un adînc cunoscător al filozofiei universale. În afară de cultura greco-latină, asimilată din surse originale, avea întinse lecturi din literatura germană, franceză, engleză, italiană. „Toți marii autori, va mărturisi mai târziu, mi-au împodobit singurătatea”. Din multe proiecte pe care le-a schițat încă din primii ani ai activității sale, febril, puține au căpătat pînă la urmă ființa întreagă. Gîndite în dimensiuni prea mari, ele erau sortite inexorabilei îngustări impuse de puterile omului și de condițiile în care i-a fost dat să lucreze. Într-un cadru atît de vast, problemele de metodologie își aveau rostul lor. Discutînd, nu fără ascuțisuri polemice, despre *Adunători de izvoare, istorici și filozofi* (1902), el recunoștea, de fapt, treptele indispensabile ale domeniului. Documentele nu pot fi puse la dispoziția cercetării fără pricepere de istoric, iar opera istoricului nu se poate închipui fără o concepție bine încheată asupra lumii, acel *Weltanschauung* care unifică și structurează datele istorice²². În 1903, el aborda un alt subiect esențial *Rolul monografiilor în studiile istorice*, în care preconiza o vastă inițiativă de cercetări minuțioase și complete, pe temeiul cărora să se poată închea apoi lucrările de sinteză. Monografiile, așadar studiul analitic, trebuie să preceadă sinteza. Citîndu-l pe Fustel de Coulanges, Pârvan conchidea că opera istorică, a cărei elaborare presupune un proces extrem de complicat și anevoios, necesită nu numai o îndelungată și scrupuloasă observare a detaliilor, ci și reconstrucția sintetică „O viață de analiză pentru o oră de sinteză”²³. Căci munca istoricului este plină de răspundere, fiecare afirmație se cuvine a fi întemeiată pe o desăvîrșită cunoaștere a faptelor, dar și a împrejurărilor de ordin general. Firește, scriind despre *monografiile istorice*, Pârvan reactualiza recomandarea propriilor săi profesori (D. Onciul, și N. Iorga) dar ceea ce prezintă un interes deosebit este gravitatea cu care pleda pentru realizarea lor. „Din marmura cioplită a monografiilor istorice, conchidea el, se va ridica monumentul istoriei generale”²⁴. Cele *Cîteva cuvinte cu privire la organizația provinciei Dacia Traiană* (1906), prilejuite de apariția unei lucrări incompetente

21 V. Pârvan, *M. Aurelius Verus Caesar* ... București, 1909, p. 234.

22 Idem, *Adunători de izvoare, istorici și filozofi*, „Voința națională”, 1902.

23 Idem, *Rolul monografiilor în studiile istorice*, „Luceafărul”, 1904, nr. 6, p. 132-135.

24 *Ibidem*.

asupra subiectului, constituiau, în realitate, un întreg program de cercetare și un îndrumător sistematic în studiul istoriei noastre vechi. Acuzînd insuficiența informației, el își însoțea observațiile critice, ca și în Salsovia (1906), de amănunțite lămuriri bibliografice.

Dar virtuțile sale metodologice se evidențiază mai ales în „cronicile istorice” publicate în „Viața românească” (1906-1907), în care surprindea nevoile cele mai stringente ale istoriografiei naționale, schițînd, cu temeritate, direcții noi de cercetare. *E nevoie la noi de o revistă istorică?* (1906). Răspunsul nu putea fi decît afirmativ. Observînd preliminar că în științele pozitive publicații periodice speciale își dobîndiseră deja autoritatea firească, el stăruia pentru fondarea unei reviste de specialitate care să înlesnească circulația și confruntarea rezultatelor cercetării istorice²⁵. În altă parte (*Albumuri de istorie culturală*, 1907) el schițează un amplu proiect de adunare și tipărire a vechilor urme de viață publică și familială, considerate într-un cadru largit, de istorie culturală. Fiindcă cunoașterea livrescă, argumenta Părvan, trebuie completată cu acea intuitivă²⁶.

Interesante și din aceeași epocă sînt observațiile critice și metodologice din articolul *Studii de istorie bisericească* (1907)²⁷, din care reținem recomandarea specializării istoricilor pe domenii precise de cercetare. Noii generații îi incuba sarcina de a strînge laolaltă, într-un vast compus al *Monumentelor istorice ale României*, toate sursele narative și diplomatice, ca indispensabil suport documentar pentru viitoarele cercetări. Metoda de lucru urma a fi deprinsă într-un „seminar istoric cu adevărat modern”, iar un *instituit istoric* ar fi avut menirea să asigure colaborarea tuturor, în cadrul unui plan general, țînbînd la cunoașterea profundă și multilaterală a trecutului național. În cronicile amintite se reflectă, așadar, preocupările sale privind organizarea și metodologia cercetării istorice. S-ar putea menționa, desigur, și alte sugestii, precum aceea de a se întocmi un dicționar al limbii documentelor, o crestomație de texte diplomatice, scrisori și inscripții românești²⁸. Sînt preocupări de durată, pe care le regăsim și în activitatea sa de profesor (începînd din toamna lui 1909), director al Muzeului Național de antichități (1910), membru în *Comisiunea monumentelor istorice* (1913) etc. El a avut în vedere întotdeauna perspectiva cea mai largă în organizarea cercetării și a fost privit de la început cu cea mai mare încredere. „În timpul nostru — afirma N. Iorga, susținîndu-i candidatura la catedra de istorie antică și epigrafie (1909) — se petrec mari schimbări în modul de studiere a istoriei vechi. E un noroc că ne vine un tînar învățat tocmai din focul luptei”²⁹. După numai trei ani, el se adresa decanului Facultății asigurîndu-l că reorganizînd seminarul, investindu-l cu o bibliotecă de specialitate, a reușit să-l ridice

25 Idem, *E nevoie la noi de o revistă istorică?* „Viața românească”, 1906, p. 590-595.

26 Idem, *Albumuri de istorie culturală*, „Viața românească”, 1907, p. 347-353.

27 Idem, *Studii de istorie bisericească*, „Viața românească”, 1907, p. 140-144.

28 *Ibidem*, p. 390.

29 Arhiva Fac. de litere și filozofie, București.

„la nivelul instituțiilor similare din Apus“. Era un început merit să asigure, pînă la crearea unui „institut de antichități“, colaborarea efectivă a specialiștilor în filologie și antichități clasice³⁰. Gîndul lui e să formeze mai întîii o școală de arheologie și abia după aceea să se ocupe de propriile sale lucrări³¹.

A procedat sistematic. În 1911 deschide prima campanie de săpături arheologice, la *Ulmetum*, ale cărei rezultate le publică în anul următor³². O perfectă cunoaștere a antichității și o intuiție sigură l-au ajutat să întreprindă cercetările exact acolo unde se puteau obține cele mai bune rezultate. Vasta explorare subterană la care se gîndea în 1906 pare a fi fost schițată, în linii generale, din 1908, cînd a putut cunoaște antichitățile italiene, călătorind pretutindeni și asistînd chiar la săpăturile de pe Capitoliu. Planul se va fi conturat mai bine în 1912, cînd a luat parte la lucrările Congresului de arheologie de la Roma. Totul era conceput în stil mare, săpăturile arheologice fiind subordonate unor cercetări mai ample asupra sud-estului european pentru coordonarea cărora fondează, împreună cu N. Iorga și G. M. Murgoci, un *Institut de studii sud-est europene* (1913). În același timp, pentru a înlesni formarea tinerilor arheologi români într-un mediu optim, iniția demersuri pentru crearea, la Roma, a unui institut de studii superioare. La începutul lui 1914 el întreprinde o nouă călătorie în Italia, acum întovărășit de soția sa, cercetînd orașele de pe țărmurile Italiei și Siciliei care fuseseră și ele cîndva colonii grecești. În cursul verii inaugurează săpăturile de la *Histria*, pe care, cu întreruperea fatală provocată de războiul mondial, avea să le conducă multă vreme. Contactul prelung cu „ruinile părăsite și uitate“ din stepa dobrogeană îl îndeamnă „a cugeta cu melancolie la nestatornicia tuturor bucuriilor noastre“, formîndu-i cum singur mărturisea, „o concepție gravă, aș putea zice tragică, despre viață“³³. Sufletul întristat de spectacolul dramatic al istoriei nu află mîngîiere decît în cultul geniului uman și în acela al pietății. „Putința de a trăi noi înșine în sufletul altuia e singura adevărată valoare omenească“³⁴.

Cu astfel de gînduri, rostite solemn, cu ocazia recepției sale la Academia Română, Pârvan începe o nouă etapă a vieții sale, fructuoasă dar extrem de agitată, care i-a adus bucuria unor mari descoperiri, dar și imensa durere a pierderii soției sale (1917), de care îl lega o mare afecțiune. Se adîncește în lucru ca într-o uitare salutară, refugiat în știința sa, pasionat și ascetic, ca într-un adăpost. *Stăpînul de la Cetatea Moartă* cum l-a numit, vizitînd Histria, scriitoarea Marta Bibescu³⁵, întreprinde „o vastă anchetă subterană, menită — după

30 *Ibidem*, dos. 132, 1911-12, f. 77.

31 I. E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 33 : scris. către N. Iorga din 8 martie 1913.

32 V. Pârvan, *Cetatea Ulmetum*, București, 1912.

33 „Analele Academiei Române“, Dezbateri, S. II, t. 35, 1912, 1913, p. 158.

34 V. Pârvan. *In memoriam Constantini Erbiceanu*, București 1914, p. 6.

35 „Revue archéologique“, Paris, 1962, p. 354.

aprecierea lui N. Iorga — a însuși cunoștințele noastre despre epoca romană, a da în cercetarea provinciilor imperiului un loc de frunte Daciei, păstrătoare și a vechii culturii tracice și originală printr'înșa" ³⁶. Relieful apolinian, „atît de mutilat și totuși atît de frumos, cu femeia îngenuchiată și rugătoare lîngă atlar“, îl entuziasmează ca și marea inscripție a lui Traian, de la Histria, sau cea a lui Callicrates, apreciată ca „cel mai nobil vestigiu“ descoperit în incinta cetății ³⁷. Fiindcă alături de preocupările sale științifice și administrative, o spunea singur, „visătorul nemulțumit“ continua să existe și să se manifeste.

Demersurile sale depășesc limitele specialității, căci V. Pârvan e în același timp un scriitor cu alese însușiri : „artistul — aprecia J. Carcopino — egala în el pe savant“ ³⁸. Evocarea personalității lui Constantin Erbiceanu la Academie (1914), ca și lucrarea închinată cîțiva ani mai înainte lui *Marc Aureliu*, avertizau că tînarul învățat, cultivînd un stil metaforic, solemn, găsisse pentru cugetarea lui gravă expresia adecvată. La Roma, unde a înființat, în 1922, *Accademia di Romania* pentru organizarea și consolidarea căreia a depus mari eforturi, citea în Biblioteca Națională cunoscutele *Mémoires d'outre tombe*, operă de larg răsunset, în care Chateaubriand și-a evocat viața de scriitor, soldat, călător și om politic. Nu este exclus ca această veritabilă frescă a epocii să-l fi interesat în legătură cu propriul său gînd, de a-și sistematiza notele zilnice într-o carte care s-ar fi intitulat *L'homme qui a perdu son ombre* ³⁹. De altminteri, însăși corespondența cu Marta Bibescu, păstrată doar în parte, era în esență, un jurnal, din care se cunosc doar paginile „confidențiale, ironice și adesea amare pînă la desnădejde“, trimise la adresa pariziană a scriitoarei ⁴⁰.

A LUCRA, ADICĂ A TRĂI... Astfel definea Pârvan rostul esențial al omului, care nu-și poate afla echilibrul și „seninătatea voioasă“ decît muncind fără încetare în mijlocul semenilor săi. Celălalt taler al balanței indica, implacabil, alternativa : „a se odihni, adică a muri“ ⁴¹. În această apreciere trebuie căutat înțelesul adinc al propriei sale existențe, care n-a cunoscut tihna și a cărei învățătură cea mai importantă este indemnul la muncă și la creație continuă. „Omul în sine — motiva el — nu există, ci numai omul social“, care se sacrifică pentru binele celorlalți, cu sentimentul că e „purtătorul impersonal al unui ideal“, iar cu fiecă înălțare a individului la „puterea și maiestatea unui simbol social“, umanitatea însăși se înobilează ⁴². Din mediul în care s-a format, de la marii săi profesori (o dovedește mai cu seamă

36 N. Iorga, *Răspunsul la discursul de recepțiune al domnului Vasile Pârvan*, București, 1914, p. 32.

37 „Revue archéologique“, 1966₂, p. 346.

38 J. Carcopino, *Vasile Pârvan. In memoriam*, „Gîndirea“, VII, 1927, nr. 9, p. 206.

39 „Revue archéologique“, 1966₂, p. 348.

40 *Ibidem*, p. 344.

41 V. Pârvan, *M. Aurelius Verus Caesar...* p. 234.

42 *Ibidem*, p. 234-235.

corespondența cu N. Iorga și I. Bianu), Pârvan a înțeles că împlinirea datoriei către colectivitate este o normă esențială de conduită. Studiul filozofiei și îndeosebi al stoicismului, avea să-l conducă la formuierea „principiului universal valabil al datoriei”, fiecare individ avînd obligația de a-și desfășura activitatea, permanent, „în direcția însușirilor raționale” ce-l împodobesc⁴³.

Cu această convingere timpurie, la care se va adăuga „cultul pios al amintirii”, Pârvan însuși a oferit pilda cea mai elocventă de muncă și de sacrificiu pentru binele social. Profesor universitar la 27 de ani, conducînd un seminar de istorie antică și epigrafie rămas model pînă astăzi, academician la 29 de ani, activînd alături de foștii săi profesori, inițiator al marilor campanii arheologice care i-au înlesnit construirea celei mai durabile sinteze asupra preistoriei noastre, creator al școlii Române de la Roma, din care a făcut o instituție respectată în toată lumea științifică, întemeietor al unor reviste de prestigiu mondial („Dacia”, „Ephemeris Dacoromana”, „Diplomatarium Italicum”), vicepreședinte și apoi secretar general al Academiei Române, iar în ultimii ani de viață secretar al Uniunii Academice Internaționale, el a traversat o carieră pe cît de scurtă pe atît de strălucitoare. „Istoria ridicării lui Pârvan — observa G. Călinescu — înflăcărează ca o viață plutarchiană”⁴⁴. S-a putut vedea în marea lui tenacitate o „voimță exclusivă de a se afirma”, crescută nietszhean, așadar „orgolios pînă la de-umanizare”⁴⁵, un romantic biciuit de ambiția faptei”⁴⁶. În realitate, clarificat de timpuriu asupra marilor probleme ce confruntau lumea românească, V. Pârvan a ținut să se angajeze, fără rezerve, în lupta pentru soluționarea acestora și a făcut-o în planul culturii, cu o energie și o stăruință fără echivalent, stăpînit de enorma încredere în putința poporului său de a se înălța pe cea mai înaltă treaptă a umanității. „El nu vrea să judece, ci să construiască, știind că desăvîrșirea nu vine dintr-un examen continuu, ci dintr-un elan nestins”. Adăugînd la această remarcă esențială, observația că la baza concepției lui Pârvan stau „ideea continuității etnice, cultul pentru morți, sfortarea de a împietri gîndul autohtonului prin monument”⁴⁷. G. Călinescu — elev și el, la Roma, al maestrului — pare a-l fi înțeles cel mai bine. Căci istoricul însuși, schițînd *Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane*, se rostea în această privință, fără echivoc, elogiînd spiritul constructiv. „Fiecare cîntire e o boală. Fiecare gînd pesimist, e o erezie împotriva principiului vieții. Scopul și sensul vieții e lupta împotriva morții; nu în nepăsarea barbară, ci în afirmare creatoare a vieții, perpetuu multiplicată spiritual. Fiece neglijență, fiecă slăbiciune, fiecă adăstare, fiecă îndoială înseamnă lașitate, fiecă neluptă e ne creare, e dezertare de la demnitatea umană. Oamenii care nu sprîjină viața în ei înșiși și în aproapele sînt apostatați și ei otrăvesc socie-

43 *Ibidem*, p. 231.

44 G. Călinescu, *Vasile Pârvan*, „Viața literară”, III, 1928, nr. 88.

45 E. Lovinescu, *Memorii (1900-1916)*, București, 1930, p. 76-86.

46 Pompiliu Constantinescu, *Vasile Pârvan*, „Viața literară”, III, 1928, nr. 86, p. 1.

47 G. Călinescu, *Faza monumentalului*, „Viața literară”, III, 1928, nr. 93, p. 1, 2.

tatea, trădează viața, sprijină moartea" ⁴⁸. Să notăm că această invitație cum nu există alta mai pregnantă și mai pasionată, căpăta expresie în vara lui 1918, într-un moment în care Pârvan însuși, lovit de doliul cel mai crud al vieții sale, fusese ispitit de gândul sinuciderii. Munca, retransarea obstinată în propriile cercetări și în organizarea metodică a activității științifice a domeniului său, l-au împăcat cu viața, restituindu-i disponibilitățile creatoare. „Orice existență e o luptă, proclama el, și orice luptă o cheltuială de puteri" ⁴⁹. Rareori s-a întâmplat ca cineva să-și cheltuiască puterile atât de generos și cu atîta frenezie. Pentru arheologul aplecac cu gravitate asupra marilor probleme ale timpului, orice existență superioară are un înțeles prometeic, căci ea presupune sacrificiul pentru „un fragment de lumină furată din cer". Marea virtute pe care o proclama solemn, aproape religios, ori de cîte ori avea prilejul, era munca, pe care el însuși a practicat-o cu nespusă ardoare, ca o condiție vitală: „Să muncim în libertate, să creăm în libertate, e să cîntăm vieții cel mai frumos imn pe care l-ar putea sufletul nostru cuprinde în adîncurile lui. Munca e ritmul vieții, ea dă, ca și libertatea, tărie și frumuseță și caracter propriu voinței noastre" ⁵⁰.

Atent la însumarea continuă a cuceririlor umanității, V. Pârvan a dat cea mai mare atenție problemelor de metodologie și organizarea muncii științifice. Activitatea lui în această direcție îl așează, cum ținea să observe unul dintre elevii săi, prof. Radu Vulpe, în seria creatorilor celor mai productivi: „La catedră, la Muzeu, la Academie, la Școala Română din Roma, pe șantierele arheologice, pretubindeni unde a fost chemat să-și dea contribuția, a stimulat un ritm dinamic de lucru și a contribuit la dezvoltarea școlii noastre arheologice. A fost unul dintre dușmanii cei mai hotărîți ai inerției" ⁵¹.

Ceea ce se cere subliniat cu deosebire este preocuparea lui V. Pârvan, comună și altor personalități din epocă, de a cuprinde într-un sistem încheșat întreaga viață culturală a țării. Războiul îi adusese mari decepții. Graba recuperărilor, ahtierea după cîștiguri imediate, spectacolul grotesc al ambițiilor de căpătuire, îl dezgustează. În termeni alarmanți, el a vorbit chiar de criza morală postbelică, preconizînd o vastă inițiativă de asanare pe plan social-politic și cultural. „Era în sala roșie a Muzeului de Antichități, — își va aminti Em. Bucuța — sus, sub acoperiș... Ne adunaserăm acolo cîțiva oameni, unii veniți de curînd de la Iași, iar ceilalți din ascunzătorile de umilință ale Bucureștilor, ca să ne punem împreună marea întrebare: ce-i de făcut?" Discuțînd cu Pârvan, îl regăsea „mai neastîmpărat și mai dornic de faptă. Cercul preocupărilor se lărgea. Istoria rămăsese numai un punct de plecare și abia o metodă" ⁵². Războiul care se încheiase, apreciat de

48 V. Pârvan, *Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane*, „Arhiva pentru știința și reforma socială", I, 1919, nr. 1, p. 28.

49 *Ibidem*, p. 1.

50 *Idem*, *Memoriale*, București, 1923, p. 78.

51 Radu Vulpe, *Notă biografică la Vasile Pârvan*, *Dacia*, ed. IV, București, 1967, p. 21.

52 Em. Bucuța, *Crescătorul de șoimi*, p. 118-120.

istoric ca „imensa crimă a capitalismului contemporan”⁵³, lăsa răni grele, iar vindecarea acestora cerea leacuri tari. Pârvan n-a întrevăzut soluțiile radicale, socotind că marea bătălie trebuia dată în sectorul culturii. „El n-a fost un om politic, observă R. Vulpe, și n-a cedat nici uneia din ispitele pe care viața burgheză i le prezentase în formele cele mai atrăgătoare”⁵⁴. N-a fost, trebuie precizat, în înțelesul unei angajări partinice, fiindcă altminteri V. Pârvan avea toate însușirile unui om politic și ar fi putut deveni, cum ne încredințează contemporanii, chiar șeful unui mare partid⁵⁵. A preferat știința, înțeleasă într-un cadru larg care implica și problemele politicii culturale, interesându-se în același timp și de reformele preconizate în Asociația pentru studiul și reforma socială, pe care o întemeiase prietenul său, D. Gusti, în ideea de a determina o nouă concepție de cîrmuire și o nouă metodă de legiferare. La elaborarea acestei doctrine a contribuit și el, polemizînd strălucitor. „Îmi aduc aminte cu profundă emoție, va nota sociologul, de aceste scene, de V. Pârvan [...] care în atmosfera căminului meu din Iași ne-a dat un desăvîrșit program de *cultură socială*”⁵⁶, astăzi pe nedrept dat uitării și de V. Madgearu, [...] autoritari și sentențioși, gata de încăierare și de a începe acel duel spiritual ce făcea deliciul și admirația acelor în fața cărora se desfășura acest spectacol rar”⁵⁷. Ideea de la care pornise era necesitatea de a „cultiva masele” și de a „socializa personalitățile”, „culturalizarea societății și socializarea culturii” fiind laturi complementare ale aceleiași necesități⁵⁸. Plănuia un ziar pentru intelectuali, și, adecvat, o foaie săptămînală pentru săteni. O întreagă mișcare culturală, tulburată de ingerințe politice, pe care Pârvan le-a respins cu obstinație, se înfiripa în jurul său. Un timp a prezidat chiar cercul literar al „Lucefărului”⁵⁹ și a colaborat ca secretar al P.E.N. clubului, la rezolvarea problemelor ridicat de scrisul românesc⁶⁰. Îl preocupa de asemenea editarea programată a operelor fundamentale din istoria culturii universale, treptat, urmărind înlăturarea literaturii de colportaj comercial și disciplinarea lecturilor publicului. Preconizase un institut poligrafic, un gigant care să cuprindă, în aceeași idee de planificare și specializare pe ramuri, toate celelalte edituri. Nesprijinit de stat, proiectul a fost sortit, ca atîtea altele, abandonului. Ajutat de cîțiva prieteni, el a fondat, în schimb, o editură (*Cultura Națională*), a cărei operă de difuzare a valorilor culturii mondiale este binecunoscută.

Ceea ce ambiționa Pârvan era să intereseze cît mai larg intelectualitatea în direcția unor inițiative, concertate, de ridicare a vieții

53 V. Pârvan, *Ideii și forme istorice*, p. 69.

54 R. Vulpe, *op. cit.*, p. 19.

55 J. Carcopino, în „*Revue historique*”, t. 155, 1927, p. 459-460; G. Călinescu, *Submasca lui V. Pârvan*, „*Gîndirea*”, 1927, nr. 9, p. 214.

56 V. Pârvan, *Plan de organizare și de lucru propus secției culturale a Asociației pentru studiul și reforma socială*, „*Arhiva...*”, I, 1919, nr. 2-3, p. 612-618.

57 *Idem*, *Ideile fundamentale...*, p. 5.

58 Cf. Ovidiu Bădina și Octavian Neamțu, *Dimitrie Gusti*, București, 1967, p. 80.

59 Oct. Tăslăuanu, *op. cit.*, p. 168.

60 Em. Bucuța, *P.E.N. — clubul român*, „*Boabe de grîu*”, V, 1934, nr. 5, p. 285.

social-culturale. Și aceasta reclama în primul rînd renunțarea la acel „personalism anarhic”, care promova critica sterilă și împiedica colaborarea mai multora la o operă durabilă⁶¹.

Propria lui viață, încheiată prematur, la 26 iunie 1927, conține îndemnuri și directive în această privință. Cel mai de seamă îndemn este acela spre autodepășire continuă. Cuvintele cu care l-a evocat, ocazional, pe C. Giurescu, i se potrivesc lui cel mai bine: „Nu știu de ce simt că el era făcut ca să rămînă mereu apăsător de nevoia de a se întrece pe sine însuși”⁶². O tensiune fără răgaz a fost întreaga viață a lui V. Pârvan. Puțin înainte de a se stinge, ne asigură un martor, conversația sa era încă îndreptată spre viitor, hrănită din proiecte⁶³. Proiecte a întocmit în permanență, cu o clarviziune uimitoare. Multe din ele nu s-au realizat și aveau să capete ființă mai târziu. Unele sînt încă deziderate. Din tot ce a scris, din ce a făptuit sau numai a gîndit să făptuiască, personalitatea lui Vasile Pârvan se întrecește prodigios. Istoric și arheolog de prestigiu mondial, el a fost în același timp un scriitor cu mari însușiri căruia, remarca N. Iorga, „nu-i era teamă de niciuna din cutezanțele modernismului”, după cum, ca filozof, a răscolit marile probleme ale existenței, „care pe atîția din noi ne încremenesc în atitudinea unei reverențe tăcute”⁶⁴. Totul era gîndit în linii monumentale, ca „o măreață și optimistă demonstrație a putințelor naționale”⁶⁵. Și cu toate acestea gîndul irealizării, inerent oricărui mare precursor, l-a urmărit mereu, silindu-l să constate „fatalitățile unei vieți neizbutite”⁶⁶. Intemeietor al arheologiei moderne românești și creator de școală, Vasile Pârvan a avut, în tot ce a întreprins, sentimentul că începe, că instituie. Însăși opera sa fundamentală, *Getica* (1926), avea la bază această convingere. După ce consemnase, minuțios, eforturile anterioare, el constata, cu un gest care făcea, de fapt, *tabula rasa*: „Acum trei ani, cînd am pornit cercetările pe teren privitoare la protoistoria dacogetică, nu exista deci, în nici o limbă, nici o carte utilizabilă, de informație și de orientare generală științifică asupra subiectului. Am reluat dară lucrarea de față aproape fără nici o putință de sprijin pe lucrări precedente...”⁶⁷. O insatisfacție funciară se degajă din însăși gîndirea istoricului, căci „fiecare viață omenească în parte e ca zborul unui liliac, care ar vrea să zboare ca vulturul”; neîmplinirea e un dat al ei: „fiecare viață omenească e o mare iubire în zadar”⁶⁸. Remarcabil e însă efortul său spre realizarea cea mai deplină „Noi muritorii, conchidea el, sîntem mari, nu pentru găsirea unui gînd într-o zi de noroc, ci pentru urmărirea într-o mie de zile, și cu, și fără noroc, a gîndului unic, care stă la temelie oricărei

61 Cf. C. Rădulescu-Motru, *Personalismul anarhic*, „Sinteza”, 1927, nr. 9, p. 1-2.

62 Cf. *În amintirea lui C. Giurescu*, București, 1944, p. 97.

63 „Revue historique”, 1927, p. 459-460.

64 N. Iorga, *Oameni cari au fost*, III, București, 1936, p. 236—237.

65 G. Călinescu, *Vasile Pârvan*, „Viața literară”, III, 1928, nr. 88, p. 1.

66 „Revue archéologique”, 1966, p. 354-355: scris, către Marta Bibescu din 17 ian. 1925.

67 V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 1-2.

68 Idem, *Memoriale*, p. 216.

vieți creatoare". Viața lui V. Pârvan, întreagă, frământată de gânduri, biciuită de nevoia depășirii propriilor performanțe, este și din acest punct de vedere exemplară și, ceea ce este mai important, combătând inerția și comoditatea de gândire, el a îndemnat și pe alții să o facă. Poate că omagiul cel mai măgulitor i l-a adus confratele american, G. P. Stevens, cu ocazia funerațiilor, afirmând că V. Pârvan a contribuit la „accelerarea pulsului umanității”⁶⁹.

VASILE PÂRVAN

R é s u m é

A l'occasion du cinquantenaire de la mort du savant, l'auteur évoque, outre les réalisations spectaculaires de l'archéologue et du déploiement solennel de l'écrivain, le rôle dynamisateur de cette personnalité prodigieuse, qui detien une place préminente dans la culture roumaine. Professeur d'histoire ancienne et d'épigraphie à l'Université de Bucarest, directeur du Musée National, membre de l'Académie Roumaine, fondateur et dirigeant de l'École Roumaine de Rome, historien, philosophe et écrivain de talent, Vasile Pârvan a exercé une grande influence sur son époque, dont le poul il a taché de l'accélérer. Au lecteur d'aujourd'hui il offre encore un exemple d'énergie mise au service de la culture, un exemple de dévotion professionnelle, de sobriété et de rectitude morale, un vrai „modèle académique”, d'après l'opinion de D. Gusti. „Der kleine Mommsen”, comme l'appelaient à Berlin ses collègues d'études, a été en même temps „un soldat de la juste cause”, militant avec ferveur pour l'élévation du peuple, au moyen de la culture et des droits civiques, et pour la glorification de la Roumanie au-delà de ses frontières. C'est justement ce que l'auteur a essayé de mettre en évidence.

---

69 In *amintirea lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 312.